

*Нестерук С. М.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри міжкультурної комунікації
та історії світової літератури**Рівненського державного гуманітарного університету**Синевич Б. М.,**старший викладач кафедри міжкультурної комунікації
та історії світової літератури**Рівненського державного гуманітарного університету*

ЛІТЕРАТУРНІ ФОРМУЛИ В РОМАНІ СЕСИЛІ АХЕРН «P.S. Я ЛЮБЛЮ ТЕБЕ»

Анотація. У статті проаналізовано типові літературні формули роману Сесилії Ахерн «P.S. Я люблю тебе». Встановлено, що жіноча ініціалізація, «формула Попелюшки», формула «випробування вірності», стандартизація відтворення гендерних стереотипів, алетична модальність стають тими маркерами, що оприявнюють літературні кліше сучасного любовного роману.

Ключові слова: формульність, кліше, ініціалізація, алетична модальність.

Постановка проблеми. Сучасний любовний роман – це оновлена жанрова модель, що стала зручною для самоствердження та самозвільнення жінок-авторок. Завдяки їй більшість з них, апелюючи до формульних кліше, інспірують новий погляд на жіночність загалом та популярність жанру зокрема. Науковий та практичний аспект даної розвідки зумовлений зростаючою популярністю любовних романів та появою нової плеяди молодих авторок, що намагаються у незаповненій лакуні реалізувати власне альтер «єго».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми десятиліттями об'єктом наукового осмислення став такий сегмент літературного поля як любовний роман. Загальновідомо, що любовний роман є одним із трьох китів масової літератури.

Літературознавчі розвідки як вітчизняних, так і зарубіжних науковців присвячені осмисленню способів авторського письма, виявленню типологічних рис репрезентативного жанру – любовного роману, дослідженню соціальних (гендерних) стереотипів, визначенню механізмів літературної взаємодії між «високою» та «масовою» літературою, поняттями «формульна/масова» література.

Наукові доробки Дж. Кавелті, Г. Яусса, М. Перрі, А. Лорда, Б. Менцеля спрямовані на вивчення природи «формульного твору».

Вітчизняні дослідники С. Філоненко, М. Черняк, В. Гудков, Б. Дубін, В. Демченко, В. Гусева досліджують модифікації масової літератури та певні тенденції у динаміці ціннісних орієнтацій, соціально-психологічні особливості змісту сучасних любовних романів. Попри цілу низку ґрунтовних досліджень, необхідне подальше поглиблене вивчення означеної теми у сучасних соціокультурних умовах.

Метою статті є означення та виокремлення літературних формул у романі ірландської письменниці Сесилії Ахерн «P.S. Я люблю тебе».

Виклад основного матеріалу. Поняття «формульний твір» ґрунтується щонайменше на 3 складових: системі правил мис-

лення, які видозмінюються відповідно до роду, жанру, форми; оригінальності підходу автора, що втілюється через емоційну «траєкторію очікувань» читача; пропозиції узгоджених визначень дійсності, які репрезентують соціокультурну стабільність.

Першу складову засвідчує «автономна форма опредметнення і впорядкованості людського досвіду в його історичній, соціальної, моральної і психологічній екзистенційності...» [1, с. 9]. Розширити жанрову формулу твору допомагає набір факторів, серед яких конструктивний фактор – домінуючий. Він репрезентує форму, як динамічну структуру, в якій відбувається процес деформації, підпорядкування єдиному компоненту. Це ж стверджував А. Виготський, зазначаючи: «Не всі фактори у художньому творі рівноцінні. Форма утворюється не їх поєднанням, а шляхом конструктивного підпорядкування одного фактора іншим» [1, с. 528]. Про сталість конструкції любовного роману та приналежність його до однієї з груп жанрів популярної белетристики заявляла С. Філоненко у монографії «Масова література в Україні: дискурс/гендер/жанр» [2, с. 161].

Друга складова – роль письменника, якому формула допомагає швидко та якісно написати текст. Частка оригінальності заохочується лише тоді, коли вона посилює очікуване переживання, суттєво не змінюючи його [3]. Якщо ж згадати про емоційну «траєкторію очікувань» читача, то більшість жіночих творів, написаних у жанрі «любовного роману», емоційно тероризують своїх читачок.

Третя складова засвідчує, що у романі авторки дійсність буде показана як творча переробка реальності, а та чи інша історія репрезентуватиме домінуючі консервативні патріархальні цінності, гендерні стереотипи та кліше.

У розвідці ми спираємося на визначення Дж. Кавелті, який стверджував: «Формула – це комбінація, або синтез ряду специфічних культурних штампів, найбільш універсальних оповідних форм або архетипів. Певні сюжетні архетипи у більшій мірі задовольняють потреби людини у розвагах втечі від дійсності» [3, с. 6].

Початок XXI ст. у світовій літературі ознаменований появою молодшої ірландської письменниці, «кращого дебютанта» «The British Book Awards» (2004/2005) – Сесилії Ахерн. Її роман – «P.S. Я люблю тебе» – вразив читача поєднанням, як загальновідомих культурних штампів (здебільшого вони стосувалися жанру «любовного роману»), так і новим трактуванням теми. Дослідник М. Ткаченко у розвідці «Художня література як засіб запобігання скоєння суїциду» наголосив: «Твір ірландської письменниці Сесилії Ахерн «P.S. Я тебе люблю» може

бути терапевтичним для людей, що переживають смерть близької людини» [4, с. 237].

Вже з перших сторінок роману Сесилії Ахерн помітні риси, які засвідчують традиційність, клішованість тексту. По-перше, роман «P.S. Я люблю тебе» оповідає історію жіночої ініціації. Героїня, Холлі Кеннеді, проходить через низку важких випробувань у своєму житті: втрачає чоловіка, долає депресію, вчиться жити, мислити, цінувати час, себе і близьких людей. Наприкінці роману вибудована історія Попелюшки трансформується у історію соціально мобільної та щасливої жінки: «Вот сидит женщина, которая совершала ошибки и порой плакала в понедельник утром или по ночам в постели. Женщина, которая не раз тяготилась собственным существованием и с трудом заставляла себя встать и одеться. Женщина, которая не реже чем через день бывала недовольна своей прической и, глядя в зеркало, укоризненно вопрошала себя, почему ей так лень сходить лишний раз в спортзал...

С другой стороны, у этой женщины столько светлых воспоминаний, она познала настоящую любовь и теперь готова продолжать свой путь, учиться, бороться, любить...» [5, с. 526-527].

Доповнює формульність тексту і спроектована героями попередньою схемою подружнього життя: «Их план был предельно прост: прожить вместе всю жизнь. Все, кто их знал, не сомневались: этот план вполне осуществим. ...Лучшие друзья и любовники, они подходили друг другу как две половинки одного целого, обреченные быть вместе. ...Но конец пришел слишком рано» [5, с. 8]. Однак несподівано швидко смерть чоловіка порушує плани сімейного щастя. Як наслідок – героїня перестає виходити з дому, доглядати за собою, бо життя без Джеррі втрачає будь-який сенс. «... она, наверное, выглядит ужасно – саленые волосы с отросшими темными корнями, грязный халат. Халат Джерри. Эту вещь она ни за что не стала бы стирать. Она хотела, чтобы халат оставался в точности таким, каким его носил Джерри. К сожалению, запах Джерри постепенно выветривался, сменяясь противным запахом ее собственного немытого тела» [5, с. 25].

По-друге, романтичний схематизм та клішованість сюжетної лінії роману Сесилії Ахерн вкладається у «формулу Попелюшки» та формулу «випробування вірності». Яскравими атрибутами стають взуття, біле плаття та «листя з потойбіччя»: «Дрожащими пальцами она осторожно надорвала край пакета и, перевернув, вытряхнула его содержимое. На траву выпало десять маленьких конвертиков – такие обычно прикрепляют к букету цветов. На каждом значилось название месяца» [5, с. 38-39].

У письменниці аналогія з казковою героїнею Попелюшкою експлікована у тексті. Адже, конвенційно романічний простір, який створив для героїні її чоловік Джеррі, детермінує поведінку Холлі у сім'ї за зразком «Попелюшки на балу» та корелюється з сучасним контекстом: «...сунув ноги в свои любимые розовые тапочки диско-дивы, которые Джерри подарил ей на прошлое Рождество. Он называл ее своей диско-дивой. Она всегда выходила на танцпол первой и покидала клуб последней» [5, с. 19].

За Сесилією Ахерн складовими ідеальної жіночої долі стає поєднання сексуальності й «справжньої любові». Відверті еротичні епізоди перетворюються в «ударні» сцени, маркери відносин й доповнюють традиційні цінності шлюбу: «Он показал стриптиз, нарочито медленно расстегивая своими длинными худыми пальцами белую рубашку. Он подмигнул Холли и при-

поднял одну бровь, рубашка соскользнула с его плеч, он поймал ее правой рукой и через голову швырнул в угол спальни» [5, с. 14] або «Ее сердце забилося сильнее, когда он спустил трусы, поймал их пальцами ноги и бросил в нее так, что они приземлились ей на голову.

– Ну, по крайней мере, так темнее, – засмеялась она» [5, с. 14].

Сексуальні ігри, пристрасть, спільний сміх – це складові, що значущі для розуміння «справжнього почуття» між партнерами: «Они очень редко ругались, а если и ссорились, то по пустякам, над которыми потом вместе смеялись, например, по поводу того, кто оставил свет на террасе гореть целый день или кто забыл вечером отключить сигнализацию» [5, с. 14].

Латентний мотив «випробування вірності» реалізований через втрату тридцятирічного коханого та список, який він залишив: «Неужели Джерри сдержал слово и действительно накануне смерти составил для нее список? Она безотрывно сидела рядом с ним все последние дни его жизни, до самой кончины, но он ни о чем таком не заговаривал и ничего при ней не писал» [5, с. 22]. Класичну формулу «втрати» найріднішої людини в ірландської авторки доповнює самотність та відсутність бажання жити. Однак Джеррі, завдяки таємним посланням, нагадує дружині: «Ты сильная и храбрая. Ты можешь с этим справиться. Мы провели вместе множество прекрасных минут, и ты сделала мою жизнь... Да нет, ты просто была моей жизнью. Я ни о чем не жалею. Но я – лишь глава в твоей жизни, а их будет еще много. Помни наши прекрасные минуты, но, пожалуйста, не бойся проживать новые. Спасибо тебе за то, что ты оказала мне честь, став моей женой. Я тебе вечно благодарен за все. Когда бы я тебе ни понадобился, помни, что я с тобой. С вечной любовью, твой муж и лучший друг Джерри» [5, с. 40-41].

По-третє, основним аспектом формульних структур у творі Сесилії Ахерн «P.S. Я люблю тебе» виступає стандартизація відтворення гендерних стереотипів. Зокрема, наявність парадигми маскулітного і фемінного, веде до постулювання традиційної ієрархічності та дихотомічності: причому помітна ситуація, за якої чоловічий компонент розцінюється як більш значущий, більш цінний для людства і світу, а жіночий – як супутній чи проект «раннього» вдівства.

Уже у середині ХХ століття у любовних романах було здійснено перерозподіл ролей героя й героїні на користь інфантилізації героя. Проте в ірландської авторки апологетика «втрати», пасивної життєвої позиції жінки нівелює традиційний сенс «гендерної війни» між чоловіком і жінкою. Бо вже не жінка приручає чоловіка, а навпаки – чоловік, завдяки мужності, розуму та лагідності, підкорює жінку: «Он всегда умел ее рассмешить. Когда она возвращалась с работы, усталая и злая, он с сочувствием выслушивал ее жалобы» [5, с. 14], або «Ей страшно нравилось обнимая его, уткнуться головой ему в подбородок и ощутить у себя на волосах его дыхание» [5, с. 13-14].

Любовний роман має тісні взаємозв'язки з архетипом чарівної казки. У романі Ахерн казковий потенціал архетипних моделей реалізується через портретну характеристику героїні/героя. Прикметно, що при описі зовнішності героїв письменниця вдається до прийому «переключення ролей»: герой наділений незвичайною, неземною красою, а героїня віддзеркалює приховану, внутрішню красу. Джеррі стає еталоном зовнішньої краси, мужності, сили: «Джерри играя мышцами, лукаво улынулся. Он никогда не кичился своей фигурой, хотя и мог бы – поводов ему хватало, подумала Холли. У него было силь-

ное и прекрасно тренированное тело. Часы в тренажерном зале сделали его длинные ноги мускулистыми. Не отличаюсь особенно высоким ростом, он все-таки возвышался над Холли...» [5, с. 14]. Нагомість Холлі демонструє красу справжню, природню, хоча й непримітну, не разучу: «со своими пятью футами пятью дюймами...» [5, с. 13-14]. Холлі – смугловата блондинка с маленькой грудью... Холлі предпочитала молчаливый флирт» [5, с. 35-36]. Можливо, одним із пояснень використання поданого прийому стало те, що письменниця одружена з актором, співвітчизником Девідом Коагеном, який відомий також як спортсмен.

До того ж, попередня та сучасна ірландська традиція розширила приватний простір героїні любовного роману, активізувала її соціальні практики й поступово досягла зміни гендерних статусів, поведінкових і мотиваційних стереотипів. У цьому плані цікавою та несподіваною знахідкою роману Сесилії Ахерн видається економічна складова, адже авторка наголошує, що під час хвороби чоловіка Холлі звільнилася з роботи й незабаром зіткнулася з матеріальними труднощами (через пів року після смерті Джеррі у неї залишається всього 10 євро).

По-четверте, мозаїчна структура роману сприяє реалізації алетичної модальності. Це одна із сюжетотвірних модальностей, що демонструє систему відношення до реальності за структурою: необхідно – можливо – неможливо [6]. Як наголошує В. Руднев, сюжет виникає тоді, коли один із членів модального тричлена змінюється на протилежний або сусідній, наприклад, неможливе стає можливим. Про таку можливу зміну говорить Холлі вже не її чоловік, а начальник, Кріс Фіні, який також втратив кохану дружину: «нужно смотреть в глаза действительности и находить светлую сторону даже там, где её нет. Я говорю себе: здесь мы смеялись, плакали, ссорились. И, вспоминая всё это, я будто снова сижу рядом с ней» [5, с. 452].

По-п'яте, мелодраматизм віддзеркалюється через сентименти й принцип серійності, що реалізований у романі. Сюжетні лінії будуються за схемою паралельних подій та ситуацій. Симетричні конструкції любовних історій Шерон і Джона, Деніз і Тома, Кіари та її австралійського бойфренда допомагають краще проілюструвати сентиментальний дискурс твору, показати гармонію/дисгармонію стосунків та переконати, що кохання й шлюб у житті людини є понадцінністю.

У той же час можна спостерігати наявність ознак, що вирізняють роман «P.S. Я люблю тебе» серед інших і засвідчують часткове порушення авторкою літературних кліше. По-перше, головну увагу привертає оригінальний сюжет. Сюжет роману Ахерн не є типовим, оскільки головний герой ще на початку роману раптово помирає від раку головного мозку. По-друге,

спогоди і листи, які написав перед смертю герой, незримо присутні у житті Холлі Кеннеді, справляють на неї вплив, спрямовують, допомагають подолати труднощі, знайти себе та своє місце у житті.

Висновки. Таким чином, жіноча ініціація, «формула Попелюшки», формула «випробування вірності», стандартизація відтворення гендерних стереотипів, алетична модальність стають тими маркерами, що оприявнюють літературні кліше сучасного любовного роману. Надалі варто було б розглянути та охарактеризувати персонажний ряд роману.

Література:

1. Поэтика. Труды русских и советских поэтических школ / Под ред. Д. Кирай, А. Ковач. Будапешт, 1982. 800 с.
2. Філоненко С. О. Масова література в Україні: дискурс/ гендер /жанр: монографія. Донецьк, 2011. 432 с.
3. Cawelty J. G. Adventure, Mystery and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture. Chicago: University of Chicago Press, 1976. 344 p.
4. Ткаченко М. В. Художня література як засіб запобігання скоєння суїциду. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. №3 (66)-2015. С. 231-240.
5. Ахерн С. «P.S. Я люблю тебя: Роман / Пер. с англ. М. Визеля, Е. Владимирской, О. Дубицкой. М.: Иностранка, 2009. 528 с.
6. Руднев В. П. Словарь культуры XX века. М.: Аграф, 1997. 384 с. URL: <http://lib.ru/CULTURE/RUDNEW/slowar.txt> (дата звернення: 19.06.2018).

Нестерук С. Н., Синевич Б. Н. Литературные формулы в романе Сесилии Ахерн «P.S. Я люблю тебя»

Аннотация. В статье анализируются типичные литературные формулы романа Сесилии Ахерн «P.S. Я люблю тебя». Установлено, что женская инициация, «формула Золушки», формула «испытание верностью», стандартизация воспроизведения гендерных стереотипов, алетическая модальность становятся теми маркерами, что определяют литературные клише современного любовного романа.

Ключевые слова: формульность, клише, инициация, алетична модальность.

Nesteruk S., Synevych B. The typical literary formulas by Cecilia Ahern's novel «P.S. I love you»

Summary. The article deals with the typical literary formulas by Cecilia Ahern's novel «P.S. I love you. «Female initiation, Cinderella's formula, formula of «examination of loyalty», standardization of the reproduction of gender stereotypes, and aletic modality have been established. They become the markers for the literary cliches of modern love novels.

Key words: formulation, initiation, aletic modality.